

tudományaink, kik földhöz vagyunk szegezve. Itt lettünk, itt élünk, itt halunk, hol régi atyáinknak tetemeik is nyugosznak.

Ne kérjük hát a napnak szélességét, hanem járjunk csendesen világánál, éljetez Uraim ti is boldogul a nap alatt, hol én vagyok.

Uraim, mesterségeteknek, személyeteknek tisztelője s embertársatok

BESSENYEI GYÖRGY

Pilisen, a méltóságos Generális Beleznai úr őnagysága kastélyába, magánosságomba, 1778-ba.

Dr. BAKOS JÓZSEF:

**KAZINCZY FERENC ISMERETLEN AJÁNLÓ SORAI
„KAZINCZY ÚTJA PANNONHALMÁRA...” C. KÖNYVÉNEK
MOCSÁRY ANTALHOZ KÜLDÖTT PÉLDÁNYÁBAN**

1. Kazinczy Ferenc 1831-ben, életének utolsó évében, mint akadémiai tag résztvett az akadémiai üléseken, Pesten. Mivel az üléseket csak a hétfői napon tartották, Kazinczy a hét többi napjain leginkább Pécelen tartózkodott Szemere Pál vendégeként. Nem véletlen tehát, hogy az itt közölt ismeretlen dokumentum alatt is ez olvasható: „Pécel, május 18d 1831.”

Azt is tudjuk, hogy Szemere házában, Pécelen írta meg Kazinczy utolsó nagyobb utazásának élményeit, történéseit „Kazinczy’ útja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra” címmel. Kazinczy maga is nagyra értékelte ezt a munkáját, s Guzmics-hoz írt egyik levelében (Lev. XXI. 5318. sz.) arról értesít, hogy Szemere véleménye szerint is „ezek a Leveleim még jobbak, mint az Erdélyből írottak...” Kazinczy útinaplójának néhány oldalán (44–50) kritikai megjegyzéseket tett egyes költők nemzeti romantikájáról, Bajza és Döbrentey kritikai elveiről és irányáról. Kazinczy maga megvallja, hogy tudatosan támadta meg „a’ köztünk vadon dulókat”. (Lev. XXI. 5322. sz.) Fiatal költőtársaihoz való viszonyára nagyon jellemző ez a néhány oldal. (vö. Szauder: Bevezetés Kazinczy Ferenc Válogatott Művei-hez. Bp. 1960. — 472.)

Az itt közölt „Bocsáry Mocsáry Antal Úrhoz” küldött példány első borítólapjára írt kézírásában Kazinczy külön és részletesen utal a könyvben megjelent kritikai megjegyzésekre. Ezért is annyira értékes számunkra Kazinczy eddig ismeretlen s elsőízben itt közölt néhány ajánló sora:

„Kazinczy Ferentz Td: Bocsáry Mocsáry Antal Úrhoz.

Tisztelt barátom,

Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra tett utamat megírni, 's sajtó alá

ereszteni sok tekintetek indítottak. Vedd kedvesen egy nyomtatványát. Nem nagy dolog; négy napomba került megírása; de a jónak sok magvát hintettem el benne, 's Te lelked azokra könnyen rá ismer. — Literátori birkozóinkra kénytelen valék rájok csapni, mert a' mit mivelnek, immorális és gaz cselekedet. Tudtam, hogy kiteszem magamat haragjoknak, 's felelet nélkül nem maradok, de a' ki nem szól szemtelenül, s gorombán, az ő fegyverektől nem retteghet. Meglássuk mit tesznek. Én magamat alacsony perre elragadtatni soha nem engedem. Ajánlom magamat nagy becsű barátságodba. Péczel Május 18. d. 1831."

2. Az sem vélellem, hogy Kazinczy ilyen őszintén nyilatkozik ebben az ajánlásban.

Kazinczy több levelet is váltott Mocsáry Antallal (vö. pl. Lev. XXI. 5052. sz., XXI. 5107. a, XXI. 5221, XXI. 5319. sz., XXI. 5351, XXI. 5393. sz., XXII. 5626. sz.), s kapcsolatukra jellemző az a megszólítás, amit Kazinczy használt 1830. szept. 30-án írt levelében: „Érzésben és gondolkozásban velem rokon tiszteletes Atyafi!” (Lev. XXI. 5221. sz.) Kazinczy Eugénia vallomása szerint az egyik Mocsáryhoz írt levél volt Kazinczy Ferenc „utolsó levele, melyet írt életébe”. (Lev. XXI. 653. l.)

3. Mocsáry Antal „Sok Tekint. Nemes Vármegye első rendű Tábla-bírája” (Lev. XXI. 5393.) a tudományt és az irodalmat kedvelő és pártoló férfi volt. Kazinczy, Fáy nagyon szerették. Vitkovics külön versben is megtisztelte egyéniségét.

Mocsáry maga is verselgetett. Megjelent írásai közül meg nem érdemelten került feledésbe az a munkája, amelyet a magyar néprajz-tudomány, a magyar geográfiai irodalom is haszonnal forgathat, s kár, hogy oly ritkán utalnak rá a helytörténeti irodalomban is. Ennek az érdekes írásnak címe: „Nemes Nógrád vármegyének históriai, geographiai és statisztikai esmertetése. Rézre metszett rajzolatokkal I—IV. k. 1826.”

A magyar helyesírás történetének filológusa kell, hogy számon tartsa e kéziratban maradt írását is: *Felelet cs és cz vagy pedig inkább ts és tz lenne a magyar nyelvnek helyesebb írásmódja?* (vö. Orsz. Széchényi Könyvtár.)

4. Röviden néhány szót e kéziratban maradt Kazinczy-ajánlás felfedezésének körülményeiről:

1960. október hónap folyamán csehszlovákiai kutató utam során látogatást tettem a pozsonyi Szlovák Pedagógia Könyvtárban is. (Slovenská Pedagogická Knižnica, Bratislava.) A tiszteletemre rendezett fogadást teljesebbé tette az a figyelmesség is, hogy a könyvtár értékesebb magyar vonatkozású könyveiből kiállítást is rendeztek a fogadó terem egyik sarkában. A számomra értékes és fontos Comenius könyvek között kiállították a losonci kollégiumból Pozsonyba került hagyaték néhány értékesebb példányát is. Hogy Kazinczy ez ismeretlen írását fel-

Tisztelt barátom,

Pannona-halmára, Esztergomba, Vajra
sét sétámat megírni & sajto alá
erectem volt tekintetet indítottad.
Vidd kedvesen egy nyomtatványát
"Nem nagy dolog; négy napomba la-
rált megírta; de a jómat volt nagy-
sát tekintetem el benne, & a Te ked-
vedre könnyen rá ismet. — Tite-
szi biztatásra lénytelen valót rá,
jól csapni, mert a mit mivelnet,
immorális és gaz veselkedet. Tudn-
tam hogy titeggen magamat hasag-
jónak, & felelet nélkül nem maradok,
de a ki nem jól nemtelenül & gordon-
kán, az a fegyveredtől nem retteghet.
Meglátván mit kérted. En magamat
alacsony parve elragadtatni & ha nem
engedem. Ajánlom magamat nagy-
becsi barátságodba. Pécel Május
18d 1831.

fedezhettem, elsősorban az tette lehetővé, hogy kedves figyelmességük folytán beletekinthettem a Losoncra átszállított könyvtár értékes példányaiba, köztük Kazinczy Ferenc e közleményben tárgyalt könyvébe is. Ebben találtam meg az itt közölt ismeretlen Kazinczy ajánlást, ezért a könyvtár igazgatójának, Irene Blühovának és munkatársának, Juraj Čečetkának itt is köszönetemet nyilvánítom.

Dr. SZÁNTÓ IMRE:

KAZINCZY FERENC EDDIG ISMERETLEN LEVELE GRÓF ESZTERHÁZY KÁROLY EGRI PÜSPÖKNEK

Miközben a II. József-korabeli közös iskolák (scholae mixtae) kérdésével foglalkoztam az egri püspökség területén, kutatómunkám során bukkantam rá az egri érseki levéltár „Acta de studiis et scholis” c. sorozata között (rakt. sz. 97. No. 573. De nationalibus Scholis mixtae Religionis) Kazinczy Ferencnek alább közölt — *eddig ismeretlen levelére*, amelyet Egerből címezve 1787. július 27-én írt Eszterházy Károly püspöknek. Váczy János Kazinczy Ferenc levelezése I. kötetében (Bp., 1890.) több levélváltást közöl Kazinczy és Eszterházy Károly egri püspök között a hejcei közös iskolával kapcsolatban, de sem nála, sem Kazinczy leveleinek azóta kiadott pótlásaiban nem szerepel az alább közölt levél a zsercei közös iskola felállításáról.

Ismeretes, hogy a közös iskolák milyen pozitív szerepet játszottak II. József korában az alsó fokú oktatásban. „Közös iskoláknak neveztettek — írja Kazinczy a Pályám emlékezetében —, melyekben különböző vallású tanítók taníták a kezeik alá bízott ifjúságot”. Ezekben az iskolákban szakítottak a feickezeti különállással és az iskolaköteleseket valláskülönbség nélkül együtt tanították. A közös iskolák létrehozása jelentős lépés volt az államtól irányított világi iskola felé.

Kazinczy Ferenc a József-féle kormányzat idején (1786-tól 1790-ig) a kassai tankerület anyanyelvű iskoláinak volt a felügyelője, s ebben a minőségében igen sokat fáradozott új népiskolák létesítése, közös iskolák alapítása ügyében. Eredményes munkálkodását dícséri, hogy működésének harmadik évében a kezdeti 79 iskolával szemben (melyből kettő volt közös), 124 iskolára hivatkozhatott s köztük 19 közösre. II. József művelődéspolitikájából felismerte a kétségtelenül haladó vonásokat, ugyanakkor azonban keveset vagy alig gondolt — nem egyedül a felvilágosodás magyar képviselői között — a rendeletnek tulajdonképpeni célkitűzésével: a közös nevelés, végső soron az összbirodalom s a gyarmatosítás érdekeit célozta.

Kazinczy Ferenc — gróf Eszterházy Károly egri püspöknek

Fő Méltóságú, Fő Tisztelendő, Nagyságos Egri Püspök s Fő Ispány Ur, Kegyelmes Uram!

A Fels. Helytartó Magyar Királyi Tanátsnak sub No 292. ide zártt parantsolatjához képest nekem Tek. Borsod Vármegye Szolgabirájával annak meg vizsgálására kellek mennem, ha Zsértzen